אחד המקומות היותר חשובים בקורות באורי המקרא בצרפת. אם כי בתלמוד לא נברה ידו, הראשון מהם הוא

רבי שמעיה

הוא היה תלמידו של רש"י (תוס' ברכות כ"ה ב' ד"ה והרי) אף למד לפניו בתמידות והיה סופרו וסידר פסקיו ותשובותיו וא"כ בהכרח גר בטרוייש [1]. יחוסו לרש"י לא נתברר היטב, לדעת קצת היה נכדו של רש"י (מרדכי חולין סי' תשכ"ה), לדעת אחרים היה חתנו או חתן אחותו (ס' האסופות, הובא מאת גראסס במאגאצין י' 83), אבל יותר נראה שהיה חמיו של אחר מנכדי רש"י כי ר"ת כותב בספר הישר (דף פ"א ע"ד): ואחר שפירשתיו נמצאת התשובה בכרך הדברים (צ"ל הרב ר') שמעיה חמיו של רבינו אחי וכו'. ר' שמעיה חיבר פירושים למסכתות שונות ומהם נדפס פירושו למס' מדות אבל עם זה התעסק גם במקרא. כבר הבאנו לעיל (ע' XVI) מה שכתב רש"י לרבני אלצורא ע"ד פירוש יחזקאל שלו: „ועתה עסקתי בה עם אחינו שטעיה והגהתיה" ובאמת איתא בכמה דפוסים ברש"י ליחזקאל מ"ב ד': „זה שייך לרש"י מ"ב פסוק ב' בגמר הדבור למעלה וזה פירש ר' שמעיה וכתב מדעתו. תוספת", ובכ"י ברלין 122 כתוב למ"ב י"א ד"ה לארכן: „זה הפסק פסק ר' שמעיה וכתב מדעתנו", גם במקום שיש בדפוסים לכ"ז י"ז: „ויונתן תירגם בחטי ריחוש... ולא ידעתי מהו, מפי ר' שמעון מצאתי שמצא במקרא תרגום ירושלמי וכו'", איתא בכ"י: „ויונתן תירגם בחטי ריחוש ולא שמעתי מה, פירש שמעיה כמו שמצאנו בתרגום ירושלמי וכו'". ולפ"ד עפשטיין כל מה שאיתא לרש"י ביחזקאל בהסימנים האחרונים בשם „מצאתי" (מ"ב ד', מ"ג ז' י"א, מ"ד ג', מ"ה ה', מ"ן ו', מ"ז כ') נובע מר' שמעיה. עוד העיר ברלינר כי ר' שמעיה רגיל לומר הגיה תחת פירש ולפי זה כ"מ שבא הביטוי הזה בפירושי רש"י הוא ממנו, כמו למשל לירמיה כ"ב כ"ח: ואחרים הגיהו מעצב כמו מעצבין את הקטן במסכת שבת וכו' אין זה כדי (ובכ"י: אין הפירוש הזה כדי לשית לו לב), שם כ"ו י': אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וכו'.

אמנם יותר מזה הוסיף דברים בפירש"י עה"ת ודבריו נכנסו לתוך פירוש מורו כמו שנוכל לברר זה ע"י כ"י. כמו למשל מה שאיתא לבראשית י"א ל' (למלת בחרן): פירש ר' אהרן למה הנו"ן הפוכה לומר לך עד אברהם היה חרון אף של מקום בעולם, או לויקרא כ"ז ג' למה שאומר רש"י: „ערכך, כמו ערך וכפל מקום בעולם, וזה מהוספות ר' שמעיה (עי' זכור לאברהם שם). ואף מדרשים הוסיף בפירוש רש"י כמו לשמות ל"ב י"ג לדברי הכתוב לאברהם ליצחק ולישראל הוסיף מהתנחומא: אם לשרפה הם זכור לאברהם וכו'. וכן גרע דברים כמו לבראשית י"א ז' הבאור למלת ונבלה ע"פ דקדוק. ובפרט ישנם הוספות שלו בכ"

[1] ע"ד ר' שמעיה עי' אור החיים לרח"מ ע' 605; גראָסס, גאַלליאַ יודאיקא ע' 227 עפשטיין במונאטסשריפט חלק מ"א (ובחוברת מיוחדת Schemaja der Schüler und Secretär Raschi's, Berlin 1897); ברלינר, בייטראָגע ע' 17 והלאה והקדמתו לרש"י עה"ת מהדורא ב' ע' XI, ועוד מאמרי בהריווי מ"ו 311.

לפסיא 1 והם מסומנים שם: ת' (תוספת) רבינו שמעיה או תר"ש או מהגהות רבינו שמעיה בשם רבו שלמה סביב פיר' מכתב ידו או כך כתב רבינו שמעיה בפירושו שכתב מידו, וכבר הדפים את כל ההוספות האלו ברלינר (בייטראָגע 22—18) ומהם ראוי לציין ביחוד מה שאיתא לבראשית ל"ה ט"ז: רבינו שמעיה פירש בשם ר' שלמה בר יונה כברת לשון ערבי עיר גדולה מְדִינָא כְּבִירָא כרך גדול חָקָן כְּבִיר (עי' ריזוי מ"ז 50) ועוד לבמדבר ט"ז א': כן כתב רב' שמעיה באגרת התכונה לקונטרס פרישת רש"י.

ואולי כתב ר' שמעיה לא רק הוספות לפירש"י כ"א גם באורי עצמו ונשתיירו מהם שיורים לשמואל בפירוש לספר זה שנתיחס לר"י קרא ושידובר ממנו למטה (שם הובאו פירושיו בשם פי' שמע' או בדומה לזה ויהיה זה קיצור מן „פירש שמעיה", ובהם פירושים יקרים כמו לש"א ט"ז י"ב: מציב לו יד, פי' שמע' יד זה לשון מצבה היא כגון ויצב לו בחייו את מצבת וגו' ויקרא לה יד אבשלום וזה המזבח שנאמר באליהו ויורפא את מזבח ה' ההרוס (עי' רש"י); שם כ"א ב': ויחרד אחימלך פירש שמע' לשון ביבור כמו הנה חרדת אלינו [1] וכדומה, ואף אל דקדוק הלשון שם עיניו כמו לי"ד ל"ב: ויעט העם, שמע' חיברו כגון ויעט בהם דנבל ועטך עטה וכו' (ואף שטעה וחיברו גם עם עיט כמו רש"י).

המבאר השני אשר גם הוא במדה ידועה בצל רש"י יתלונן ובאורו ראה אור הוא

רבי יוסף קרא

בן רבי שמעון בן רבי חלבו [2], אביו רבי שמעון היה אולי איש מלומד כי בפירושו

[1] הבאור הזה לשמואל נמצא גם בכ"י ברסלא 104 ושם כתוב: פירש שמואל לשון כבוד, ומזה דן ראזין (רשב"ם אלם שריפטערקלאָרער 13) שהכונה פה אל הרשב"ם, אמנם אין ספק שטעה המעתיק וכתב שמואל במקום שמע', ועוד ראיה שהרשב"ם לא יקרא בלי התאר רבי מה שאין כאן בר' שמעיה שמצאנו אותו נקרא בשמו לבד (ועי' עוד אור זרוע ח"ב דף ע"ד ע"ד סי' שנ"ה: עכ"ל שמעיה מפירושו).

[2] הראשונים אשר כתבו על ר"י קרא ופירושיו למקרא היו: צונץ (עי' ביחוד צור געשיכטע אונד ליטרטור ע' 66), שד"ל (כ"ח-ז' 57 והלאה) וגייגר בספריו נטעי נעמנים ע' 29—17 ופרשגדתא מחלקה עברית עי' 21—33 ומחלקה אשכנזית ע' 28—12 (ועי"ע צדמ"ג ט"ו 151, ט"ז 299 ובקבוצת מאמרים שלו במהדורתי ע' 178 ועוד בהמאסף Abraham Geiger ע' 393; בספרו נטעי נעמנים הג"ל הדפים בחלקו העברי דף א'—ט"ז „ליקוטים מפירושי ר' יוסף בן שמעון קארא ובני דורו" אמנם הרבה מהם אינם פרי רוחו כמו שכבר העיר ע"ז קירכהיים בלטב"ל ד' אריענטס 1848 ע 435). ספרים מיוחדים ע"ד ר"י קרא חברו: איינשטיין, R. Joseph Kara und sein Commenter zu Kohelet (במ"ע מאגאצין 1886 ע' 260—206); ליטמאנן, Josef ben Simeon Kara als Schrifterklärer (ברסלא 1887) ועפפנשטיין, Zur Würdigung der Exegese Josef Kara's (בפר"מ 1907; ועי' מ"ש עליו בהריווי ג"ד 154—147). משאר המאמרים על ארותו ראוי לציין דברי ברלינר בפליטת סופרים (בחלקו האשכנזי ע' 25—16); שזה"ה בהכתבו בראש פירוש ירמיה אשר ו"ל ע"י שלאסבערג; עפשטיין בהחוקר שנה א' ע' 35—29

של בנו להושע י"ב ג' נמצא פתרון בדרך אגדה שפתר „רבי שמעון אבי רבינו" ויהיה זה דברי אחד מתלמידיו שהוסיף בפירוש רבו [1]) כמו שנמצא הוספות כזה עוד במקומות אחרים, אבל עכ"פ לא היה ר' שמעון מחבר של ילקוט שמעוני כמו שסבר הרשי"ר ונמשכו אחריו בזה רבים. אחי אביו היה ר' מנחם ב"ר חלבו ור' יוסף עמד לפניו ושמע לקח מפיו כי כן יאמר בפירוש בהרבה מקומות מביאוריו (שרשמתי במחברתי „פתרוני רבי מנחם בר חלבו" ע' 10) ובפרט נכבד את אשר יאמר לש"ב כ"ג ה': „כל ימי למדני רבי מנחם בר חלבו אחי אבא". וכמו אחי אביו זה היה מתואר בתאר „קרא" וזה לפי שגם הוא התעסק רק בפירושי המקרא, ונראה כי היה השם הזה רגיל אז בארץ צרפת כי בפירושו לישעיה כ"ג י"ג יביא ר"י קרא מה שמצא „בפתרוני הקראים" לכתוב זה [2]). ובכלל לא נמצא ממנו דברים בהלכה רק מה שמובא בספר הישר לר"ת סי' קט"ו כי „ר' יוסף קרא אמר ששמע מפי ר' קלונימוס איש רומי שהנזיר מותר בקידוש והבדלה" וגם זה לוקח לנכון מפירושיו למקרא כמו שמובא גם פירושו לישעיה באור זרוע ח"ב דף כ' ע"א, וכבר העירו שנמצא ממנו דברים מתמיהים במה שנוגע לתלמוד והלכה מראים על מעוט התעסקותו במקצעות אלו (עי' פתרוני ר"מ בר חלבו ע' 32 ה' 11). את זמנו של ר"י קרא נוכל להוכיח מזה כי עמד לפני רש"י ומסר לו דברים בשם דודו כמו שאותא זה בפירוש לרש"י לישעיה י' כ"ד „משום ר' מנחם אמר לי רבי יוסף" (ועי"ע שם ס"ד ג': כך שמעתי מרבי יוסי והנאני, שגם פה הכונה אל ר"י קרא) ולעמת זה קוראו הרשב"ם בשם חברי (בראשית ל"ז י"ג; ועי"ע שם כ"ד ס' ובמדבר ד' י' ועוד פירוש ר"י קרא לעמוס ג' י"ב ואיוב י"א י"ז), אף התרועע עם ר' יום טוב שהוא בלי ספק בנו של הריב"ן ונכדו של רש"י (פליטת סופרים, מחלקה עברית, ע' 24) וא"כ קרוב הדבר כי נולד כמו עשרים או שלשים שנה אחרי רש"י היינו בערך ד"א תת"כ—תת"ל. אולם את שנת מותו לא נדע וכן לא נודעו שום פרטים מחייו, ואולי היה לו בן ושמו ר' יצחק שגם ממנו שרדו וימלטו פירושים לכתובים אחדים (פליטת סופרים שם ע' 25 וע' בחלקו האשכנזי ע' 27 ובמונאטס. שריפט 1881 ע' 22), אמנם מקום מגורו היה בלי ספק טרויש עיר מגורו של רש"י.

רבי יוסף קרא ביאר את רוב ספרי הקדש (ואולי את כלם) אבל באורינו לא נצקו במתכונת אחת ובסגנון אחד אף שקרובים ברוחם אלו לאלו, ולכן קודם שנדבר עליהם בכלל נפרטם אחד לאחד ע"פ מצב ידיעותינו עתה כי רובם כבר נקבעו בדפוס:

וע' 190; באבער בהקדמתו לפירוש ר"י קרא על מגלת איכה שהו"ל ועוד הקדמתי לפתרוני רבי מנחם בר חלבו ע' 8.

[1]) בד' ברסלא איתא רבי שמעון אחי רבינו וסברו שהכונה לאחי רש"י, אמנם כבר שער ברליגר (מאנאצין שם ע' 261) כי צ"ל אבי רבינו וכי הכונה לאבי ר"י קרא ונתאמתה השערתו זאת ע"י ד' לובלין. ובזה יש לתקן גם דברי עפשטיין בהחוקר שם ע' 131.

[2]) ליחזקאל מ"ז י"ט איתא ברש"י: ולא תרגם יונתן כן כי אם קראים טועים (ובדפוסים האחרונים קלקלו על מנת לתקן קוראים טועים), אבל לא ברורה פה כונתו מכל. ועי' וועללעש בהגרן ו' 18.

תורה, את התורה לא ביאר הר"י קרא כי אם שת נוספות על פירוש רש"י וזן לפניו על פירושו זה בחייו כמו שנראה מכמה מקומות, כמו למשל לבראשית י"ט ט': והודה המורה לדבריו (עי' בזכור לאברהם שם); שם כ"ח י"ז: ונר ישראל הודה לו; לשמות ל"ד י"ט אומר רש"י: ונחלתנו... זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך וכו', וע"ז הוסיף ר"י קרא: ואני הכותב יוסף בר' שמעון אומר אין זו בקשה וכו' (עי' בזכור לאברהם שם); לויקרא כ"ז מ"ג לדברי רש"י: „יען וביען, גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו" הוסיף הר"י קרא: ואני יוסף בר שמעון אומר יען במשפטי מאסו וביען בחקותי געלה נפשם כך דרך כל המקרא כל מקום שאתה מוצא שנתנו שני דברים זה אצל זה אתה מוצא בצדם פירוש של שניהם וכו' (עי' בזכור לאברהם שם); במדבר י"ז ה': כך פירשתי אני המעתיק יוסף ב"ר שמעון והודה רבינו שלמה לדברי; שם כ"ד י"ד: לך איעצך, רש"י פירש מקרא קצר ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אינו מקרא קצר כי לשון איעצך לשון גילוי אזן הוא (עי' בזכור לאברהם שם) וכו' וכו', הוספותיו אלה ימצאו בכ"י ובפירושים שונים לתורה ומשם לקטם הר"א ברליגר בספרו פליטת סופרים (בחלקו העברי ע' 25—12 וע' 49) והם פ"ז פירושים, זוש להוסיף עוד עליהם מדעת וקנים לבראשית ו' ט"ז: ואל אמה תכלנה וגו' פי' שלא יתעכבו הגשמים וירחיבו (צ"ל ויחריבו) התיבה וא"ת כיון שרחבה אמה יתעכבו לכן פי' הרב יוסף קרא דקאי אצהר תעשה לחיבה כלו' שאותו צהר יהי סמוך לאמה מן הכיסוי [1]).

---

[1]) לפי השערת ברליגר גם הפירוש לפרשת דברים ולראשית פרשת ואתחנן שהדפיס מכ"י ברלין (פליטת סופרים ע' 6—11) הוא אולי מר"י קרא אבל ראיותיו אינן מוכיחות, והנה בשני קובצי כ"י של תוספות על התורה נמצאים עוד פירושים מר"י קרא. האחד הוא כ"י של ה"ר אלחנן ארלר בלונדון (עי' עליו מאמרו של גראסס במונאטסשריפט 1901 ע' 371; והכ"י שאול בידי מאת בעליו והנני מכיר לו תשואות חן על זה). ושם נזכר ר"י קרא ד' פעמים והם: א) דף קנ"ן ע"א: ויחלף שמלותיו מכאן רמז שיוסף יצא מבית האסורין בראש השנה ויחלוף שמלותיו בנימט' אחד בתשרי, קר"א, אבל אין זה דרכו של ר"י קרא ואולי הכונה לקרא אחר (היינו לר' יצחק שנזכר לעיל או לר' שמואל קרא שיזכר עוד); ב) דף ק"ס ע"ב בסופו: וי"מ אל תרגזו ברכה ותפלה הוא, קר"א, ואמנם גם כאן בשביל שנזכר רק הכינוי ולא השם אולי אין זה ר' יוסף; ג) דף קפ"ה ע"א: ותעל השלינו ימ"ק (=יש מקשים) כיון שהיה להם שליו האיך התאוו ואמ' מי יאכילנו בשר... והר"ר יוסף קרא פי' שהשליו פסק להם שנה ראשונה ותדע דכתי' ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה ולמה לא הזכיר שליו כמו כן אלא ש"מ פסק וכן ביהושע כתי' וישבות המן וגו' לא הזכיר שליו וכו', אל הפירוש הזה רמזו תוס' ערכין ט"ו ב' ד"ה התאוו: והרב רבי יוסף קרא פירש שפסק להם השליו ראשון וכו'; ד) דף ר"ט ע"ב: הורד עדיך מעליך... והר"ר יוסף קר' פי' שאין עדי זה הכתרים שנתנו עליהם מלאכי השרת וכו', הפירוש הזה הובא גם בהדר זקנים במקומו (עי' פליטת סופרים 19). — כ"י שני הוא קובץ ווינא 32 שבו נמצאים בשולי הגליונות תוספות על התורה (ויש לפני העתק מהם שמסר לי בטובו אחי הרב זאב מהבר הספר Schiloh) ושם נזכרו מר"י קרא ה' פירושים ובתוכו אחד לבראשית מ"ז י"ח שלא נודע עד כה והוא: ויבואו אליו בשנה השנית, נראה כי מה שאמר בשנה השנית כאן היא שנת ששית לירידת יעקב והיא רביעית לרעב כי התבואה שנשארה מן

YESHIVA LIBRARY

נביאים ראשונים. הפירוש הזה ימצא בכ"י שונים (עי' צונץ, צור געשיכטע 68) ובתוכם בכ"י קירכהיים שנמצא עתה בבית מדה"ר בברסלא ושם חסר בראשיתו כי מתחיל מיהושע ח' י"ג. מכ"י זה הדפיס הר"א וואלף לקוטים בהשחר שנה כ'—ד' וזה שנים אחדות שהתחיל הר"ש עפפנשטיין להוציאו לאור כלו והדפיס עד עתה: יהושע (בספר השנתי יאהרבוך דער יודיש-ליטעראַרישען געזעלשאַפט שנה ה' 1907) [1]; שופטים (שם שנה ד' 1906 ובחוברת מיוחדת עם מבוא רחב בל"א שהזכרתי לעיל ושדברתי ע"ז בהריזוי); שמואל א' (שם שנה ז' 1910); שמואל ב' (שם שנה ח' 1911, ועי' מ"ש על ההוצאה הזאת במ"ע צפה"ב ט"ו 71—170), ועוד ידו נטויה להו"ל פירוש מלכים [2]. לכל הפירושים האלה דרך אחת וסגנון אחד, הוא אומר: ואני יוסף בר שמעון (מלכים א' ח' ב', ב' י"ט כ"ה), את רבי מנחם בר חלבו הוא קורא בשם „אחי אבא" (שופטים ב' ט"ו; שמואל א' א' ה', ב' כ"ג ה'; מלכים ב' ט"ז י"ד) או „דודי" (מ"א ח' כ"ז), מבליט את החילוק בין דרש לפשט ומרחיק את הראשון בדברים ברורים ונמרצים ובפרט לספר שמואל, כולל כללים בפירוש הכתובים שרובם הם המצאותו, משתמש בבטויים ובמלים המיוחדים רק לו (עי' על כל זה דוגמאות בהמשך דברינו), וכדומה סימנים וציונים המראים כי הם באמת פירושי ר"י קרא. — והנה לספר שמואל יש עוד פירוש אשר נושא עליו את שם ר' יוסף קרא, הוא פירוש אשר ימצא בכ"י סאראוואל 27 (והנו בבית מדה"ר בברסלא סי' 104) ואשר נדפס במק"ג ד' לובלין תרנ"ז, אמנם לשוא קרא הקורא עליו את שם המבאר הזה כי מחברו חי כדור שלם אחריו וידובר ממנו עוד למטה.

נביאים אחרונים. הפירוש עליהם נדפס במק"ג הנ"ל ע"פ כ"י משנת ה"א כ"ח אשר כתב איש אחד ושמו אליהו ב"ר יוסף לר' נתנאל ודברתי על התוצאה הזאת במ"ע צפה"ב ה' 67, ופה אמנם נחוץ לברר תכונת פירוש כל ספר ביחוד. מהפירוש לישעיה הדפים דוגמאות הרבה ליטטמאנן במחברתו ע' 32—26 ע"פ כ"י קירכהיים ואם באנו להשוות את הדוגמאות האלה עם ד' לובלין כי אז נחזה כי ישנם שתי מהדורות מהפירוש. מהדורת כ"י קירכהיים נובעת אולי מתלמידו של ר"י קרא כי לל"ד ט"ז במקום שאיתא בדפוס לובלין: ... כך פירש ר' מנחם בר חלבו אחי אבא ואני המפרש יוסף בן שמעון אומר וכו', איתא בכי"ק: כך פירש ר' מנחם בר חלבו ור' יוסף ב"ר שמעון אומר (עי' פתרוני ר"מ בר חלבו ע' 29), וכן חסרות המלות „אחי אבא" אצל רמב"ח עוד לי"ג ב', כ"ט ט' ול"ח י'. ובכלל הנוסחא בכ"י ע"פ הרוב ארוכה יותר מאשר בדפוס, השוה למשל את הדוגמאות שהדפיס

השובע עם הכסף הספיק להם שלש שנים וברביעית נתנו מקניהם ובחמישית אדמתם ובשישית נופם לעבדים ובשביעית נתן להם זרע וזרעו ולקטו בשמינית ופסק הרעב מלחם (אולי צ"ל מהם) לפי הטף ולא לפי היוקר כי בריוח מפרנסם, מר' יוסף קרא.

[1] והבל כי לא השתמש המו"ל בכ"י די רוסי 255 ששם הוא כלו כי בראש הכ"י כתוב שם ר"י קרא, ובכלל על כל מו"ל פירושיו להשתמש בכל כ"י הנודעים כי הנוסחאות משונות ומכלם אפשר לברר את היותר מתוקנת.

[2] ובאמנו מפר לי את העתקתו שפירוש מפר זה לפנינו יהיה מיצאתו להשתמש גם מפר עתה

ליטטמאנן לג' א', ה' י"ג, ו' ב', ח' א' ול"ד ו'; ואמנם יש כי הדפוס מאריך למול הכ"י, עי' ז' ט"ו; ויש גם שנוים נכבדים בין שתיהן, השוה למשל הפירושים לב' כ' (ועם זה מה שאיתא בדפוס לובלין פה בשם רמב"ח איתא בכי"ק רק בשם שמעתי סתם ובקצרה), ה' י', י"א י"ד, כ"ב ט"ז וכדומה. וכן נזכר בכי"ק לי"ד ל' ר' יעקב שהוא אולי ר"ת (עי' דוקעס בלטב"ל דעם אריענטס 1847 ס' 345) וכד' לובלין יפקד מקומו. על הנגוד שבין פשט ודרש מראה גם פה (א' י"ח, ה' י') ובכ"ז לא נמנע מלהביא הרבה פעמים דברי רז"ל. וראה זה מצאתי כי לפעמים מפרש פרשות שלמות ע"פ הפשט ואח"ז מביא עליהן מדרשי חכמים כן למשל יאמר ד' ו': „ולפי שמתחלת הענין ועד כאן ראיתי את כל המקראות מחוברות איש לחברו כי קרסים (צ"ל כקרסים) בלולאות ואלו באתי ליתן מדרש ביניהם הייתי מפריד בין מקרא לחברו ובין מליצה (לחבר) לרעותה ואפנה לבי לידע כל הענין לפי פשוטו ומדרשו (אולי צ"ל ועתה אתן לבי אל מדרשו) כדי לפרשו לפי פשוטו שדרשו בו חכמינו ז"ל" ומביא מדרשים לכל ארבעת הפרשיות המשתרעים על כמה עמודים שלמים (וכן בסוף סימן ו' מדרשים לכל אותו סימן; ועי"ע ח' ד', ט' ז', מ' ל"א, מ"א י"ב). הכללים שכלל ר"י קרא בפירושי הכתובים (עי' למטה) ימצאו גם פה במדה יתרה. אבל הסגנון בכלל ואופן הביאור הוא אחר מאשר בפירוש נביאים ראשונים, ויש רק להעיר כי מסוף פרשה נ"ג ואילך הביאור קצר מן הרגיל ואין בו מדרשים. — את הפירוש לירמיה הדפים כבר מקדם זה שלאסבערג בווירסאיללים תרמ"א ע"פ כ"י בפריש (וראה מכתבו של שוח"ה בראש הפירוש ומאמרו של בריל ביאהרביכער ח"ז 170) והמדפיסים בלובלין השוו את ההוצאה הזאת עם מהדורתם ויש גם פה שנוים אבל קלי הערך. הפירוש לספר זה הוא בכלל קצר הרבה משאר אחיו גם אין בו רמז לכללים שכלל הר"י קרא בפירושי הכתובים אבל מכל מקום רוחו מרחף עליו [1]. ונמצאנו אומר לח' כ"ג: „ואני יוסף ב"ר שמעון ראיתי בפתרוני הפותרים" ולל"ה י"ט: „כך שמעתי מאחי אבא ר' מנחם ב"ר חלבו" (ואמנם כזה רק במהד' שלאסבערג). להדרש מפנה מקום (אבל לא במדה מרובה) ומבדיל בינו ובין פשוטו של מקרא (י"ז ב' וזה ע"פ רש"ז, נ"א א') ומביא כעין אגדות גם בלשון שמעתי (ו' י"א ל"א) ופעם אחת מיסד את פירושו על קינת אליעזר הקלירי (ט' א') [2]. — הפירוש ליחזקאל נובע בהכרח מתלמידו של ר"י קרא [3] כי הוא מוזכר פה בתור מורו של המבאר, עי' י"ד ה': כך פירש מורי ר' יוסף ב"ר שמעון; ט"ז כ"ז: ומורי ר' יוסף ב"ר שמעון אומר; שם ל': פי' מורי; ל"ג כ"ז: ומורי ר' יוסף פירש בענין אחר; ל"ז ט': מפי מורי (וזה רק בכ"י קירכהיים, ע' ליטטמאנן ע' 26). גם

---

[1] קרוב לסגנונו שרגיל בו אצל כללים אלה הם דבריו לי' ח': וכשתבדוק בפרשה זו אתה מוצא שכל דבר שמגנה בע"ז באותו דבר עצמו מקלס להקב"ה בע"ז הוא אומר כי לא ירעו גם היטב אין אותם ובו בלשון מקלס להקב"ה מאין כמוך ה' מי לא ייראך מלך הגוים וכו'.

[2] עי' עפשטיין בהחוקר א' 33, ויש להוסיף על המקומות שמזכיר בהם ר"י קרא את הקלירי עוד זכריה מ' ט"ז ומלאכי ג' ב'.

[3] אחד מתלמידיו היה אולי ר' דוד שמסר לנו משם ה"ר יוסף קרא פירוש לשמות ג' י"ב (עי' רעת וקנים לכתוב זה, ד' ליוורנו דף ל' ראש ע"ב).

לי׳ כ׳ במקום שיש בד׳ לובלין: „וכן שמעתי מר׳ יצחק ב״ר אשר הלוי״ איתא בכי״ק (עי׳ שם): „וכן שמע מורנו ר׳ יוסף בר שמעון מפי ר׳ יצחק ב״ר אשר הלוי״. אבל אף שיצא הפירוש מתחת ידי תלמיד בכל זאת אפשר להשתמש בו בתור דוגמא של באורי ר״י קרא כי גם עליו מרחף רוחו ונמצא בו מסגנונו ומכלליו כמו הביטוי „חיבור מקראות הללו״ (ל׳ י״א), „פירושם בצדם״ (ל״ח י״ז) וכדומה [1]. גם מובלט פה ההבדל בין דרש ופשוטו של מקרא, ועם זה מביא לפעמים מדרשים ארוכים מה שראינו ג״כ בפירוש ישעיה, עי׳ י״א ח׳, ט״ז י״ב, י״ט ז׳, כ״ב ז׳ — י״ב, כ״ח י״ז וכו׳. גם מצאנו בו פירושים יקרים כמו לי״ג ל״ה למלות ועושות המספחות שרש״י אומר „ולא ידעתי מה הם״ ובפירושנו ימצא ביאור נפלא על כתוב זה שאולי שאוב ממקור קדמון [2], וכן נפלא הביאור לסי׳ כ״ז שהוא ארוך יותר מהרגיל ושמכיל ענינים נכבדים מראים על חריצותו ועל רחב ידיעותיו של המבאר. עם זה יש להעיר כי הפירוש מסיים בסי׳ מ׳ ד׳ וכי משם ואילך אין באור, — מהפירוש לתרי עשר נדפס אותו להושע בברסלא תרכ״א מכ״י סאראוואל הנ״ל וכו׳ במק״ג ד׳ לובלין, והנה להושע י׳ ט״ו איתא „ואומר אני יוסף בר׳ שמעון״ וזה מראה כי יצא מתחת ידי עטו, ואמנם כבר שערנו למעלה כי „ר׳ שמעון אבי רבינו״ שנזכר לי״ב ט׳ הוא הוספה מתלמיד אחד אשר כיון במלת רבינו אל רבו ר״י קרא. והנה מצאנו גם לח׳ ו׳: כי מישראל והוא, כך פתר דונש והוא וי״ז של והוא נופל מן התיבה כמו ותשב תמר ושובבה... אבל אמר מורי כל הוין הללו במקומן נאמרו דלצורך עצמן נכתבו וכו׳. ובאמת מצאנו את ר״י קרא חולק בענין זה על דונש גם לש״ב י״ג כ׳ (עי׳ צפה״ב ט״ו 171). עוד מצאנו לזכריה ד׳ י״ב: „כך פתר מורי״, ועוד שם א׳ י״א: ושמת בראש יהושע, פתר רבי מנחם ושמת בראש המעשה יהושע ורבינו פתר עטרות ממש וכו׳, ואחרי שהפירוש הזה איננו נמצא ברש״י שתוכל להיות הכונה אליו הדעת נותנת כי גם פה הם דברי תלמיד שמסר לנו פירוש רבו ר״י קרא. הפירושים לפי הדרש מעטים, אמנם לעומת זה נמצא בו מכללי ר״י קרא ובטויין אף כי לא במדה מרובה (עי׳ הושע ב׳ א׳ ז׳; יואל א׳ י׳, ג׳ ג׳; זכריה י״א ז׳, ועי׳ צפה״ב ה׳ 68). עוד מצאנו לזכריה ג׳ ב׳: יגער ה׳ בך השטן, פתרונו

[1] ולכן גם אנכי בתארי פה את דרכיו של ר״י קרא בבאורי המקראות לא נמנעתי מלהביא דוגמאות גם מפירוש ספר זה.

[2] וז״ל: „ועושות המספחות, פת׳ ונוספות כמו ונספחו על בית יעקב שנוטלות המקלות מקלפות בהם עשרים פצלים או שלשים לאחד מרבה בפצלות ולאחד ממעטת וקושרתן בזרועה ולכל אדם שתעבור לפניה קוראה אותו ואומ׳ לו תן לי שכר ואני אניד לך מספר ימי חייך ולפי שהוא נותן לה שכר היא מראה לו הפצלות שפצלה במקלות אם הרבה לה בשכר היא מרבה לו בשנים והוציאה (צ״ל ומוציאה) לו במקל שפצלה בהן פצלות הרבה ואמ׳ לו הוגד לי בנבואה שתחיה כחשבון הפצלות שנפצלין כאן במקל זה ואם ממעט לה בשכר מראה לו מקל שאין מסמנין בו אלא מעט״. ואולי ימצאו דברים דומים לאלו בספורי הקסמים של העמים השונים, ואמנם עד עתה נלאו למצא החוקרים פתרון לדברי הנביא בדבר עשית המספחות, עי׳ בארמה במונאמס־שריפט 1913 ע׳ 235.

נוער אני בך שלא תקטרג עליו עוד וכן כשהוא אומר קחו עמכם את עבדי אדוניכם שפתרו׳ קחו עמכם את עבדי, ובאמת איתא בפירוש ד״י קרא למ״א א׳ ל״ג: קחו עמכם את עבדי אדוניכם, הם עבדי דוד שדוד הוא אדוניהם אלא שדרך המקרא שמדבר אדם על עצמו כאילו מדבר מאחר... אף כאן היה לו לומר קחו עמכם את עבדי ולא אמר אלא עבדי אדוניכם. וכן יש להשוות למשל הושע ב׳ כ׳ עם איוב ה׳ כ״ג, מיכה ו׳ א׳ עם איוב ט׳ ה׳ וכדומה. וכל זה מראה שגם הפירוש לתר״ע הוא או מר״י קרא עצמו או על כל פנים יצא בבית מדרשו. עוד יש להעיר כי יש עוד פירוש לתר״ע אשר נקרא שם ר״י קרא עליו והוא נמצא בכ״י קירכהיים ונדפסו ממנו לקוטים בהשחר שנה ב׳ ועוד הו״ל ממנו פירוש מיכה הר״ש עפנשטיין אבל גם פה נתיחס לו בטעות וידובר ממנו עוד להלאה.

מפירושי כתובים לר״י קרא בא עדינו טרם כל פירושו החשוב לאיוב שמזכירו בפירושו לישעיה כ״ז א׳ ושנדפס ע״פ כ״י סאראוואל הנ״ל במונאטסשריפט לשנות 58—1856. הוא אומר פה לט״ז ל״א: „ואני יוסף ביר׳ שמעון לא כך שמעתי אלא כך פתר ר׳ מנחם ביר׳ חלבו אחי אבא״ (ועוד קורא לרמב״ח בשם אחי אבא לכ״ב כ׳, כ״ד ט׳ ולא א׳) ומשתמש בהבטויים שמשמש בם גם בשאר פירושיו כמו אל תתמה (א׳ ד׳, ב׳ ח׳), כפל מילה (ג׳ י״א כ״ה, ד׳ י״ח, ה׳ א׳ וכו׳), עיקר ועיקור (י״א ו׳, י״ד כ׳, ל״ג י״ח) וכדומה. פה ושם מביא מדרשי רז״ל ויש שאומר גם. „זה פשוטו ומדרשו שגור בפי הכל״ (א׳ י״ד, ג׳ ג׳) או „ומדרשו ידוע״ (כ״ח ד׳, ל״א ל״ג, ל״ה י״א). סגנונו קרוב לסגנון הפירוש על נביאים ראשונים והפירוש מכיל בכלל באורים יקרים לאיוב וראוי לציין בו עוד לקוטים שלמים שהביא מן „ספר ר׳ שבתי״ (כ״ה ז׳, ל״ז ט׳, ל״ח י״ב) או מן „ספר המזלות שפירש ר׳ שבתי״ (כ״ז י״ד) והוא ספר חכמוני שלו (ועי׳ ג״כ שד״ל בכרם חמד ח״ז ע׳ 57 והלאה). עוד נראה שהיה גם מהפירוש הזה שתי מהדורות וכי המהדורא השנית נשמרה בהלקוטים שהדפים גייגר בנטעי נעמנים דף י״א—ט״ז והיא היתה גם לפני מחברום קדמונים, כי למשל בשבלי הלקט סי׳ ל״ב איתא בשם ר״י קרא שפירש בפי׳ איוב ויהי היום ויבואו בני האלהים יום ר״ה היה וזה לא נמצא בהפירוש לאיוב א׳ ב׳ הנדפס במונאטסשריפט אבל נמצא בנטעי נעמנים דף י״א ע״ב: „ויהי היום, אותו יום ראש השנה היה דכת׳ יום תרועה יהיה״. גם נפלא הדבר כי לט״ז ל״א נמצא גם פה „כך פת׳ ר׳ מנחם ב״ר חלבו אחי אבא״ אבל לי״ח ב׳ איתא: „ר׳ יוסף קרא השיב על פי׳ זה״ כמו לו יצא הפירוש מידי אחר. גם נמצא לל״ז ל״ג מובא תרגום אחד דר׳ יוסף ועוד שם ת״ש מה שיש לתקן ר״ש והוא הרשב״ם כי מיד אחר זה כתוב: ואחיו ר׳ יעקב מפ׳ יגיד עליו רעו וכו׳, והוא בלי ספק רבינו תם, ואמנם נפלא הדבר כי מצינו לכתוב זה בשמו פירוש אחר (עי׳ למטה אצל ר״ת). על כל פנים אין ספק כי היו נוסחאות שונות גם מפירוש ר״י קרא לאיוב. — מבאוריו לחמש מגלות יש שנים שנקרא עליהם בפירוש שם ר״י קרא, האחד הוא למגלת איכה והוא עם זה הבאור היחידי שהופיע בדפוס בימים קדמונים כי נדפס בכתובים ד׳ נאפולי רמ״ז, אמנם כפי שהוכיח הר״ש באבער היה לפני המדפיס כ״י מקוטע והשלים את החסר מפירש״י, גם נשמטו פה כל הלועזים. אח״כ נדפס שנית ע״פ כ״י בפריש ע״י הר״א אשכנזי בספרו דברי חכמים (מיץ

תר"ט) ופה נמצאות הוספות שהוסיף מעתיק אחד ממדרש לקח טוב לר' טוביה ב"ר אליעזר, ומחדש נדפס עוד הפעם ע"י הר"ש באבער בהמאסף תהלה לדוד שי"ל לזכרון המנוח ר"ד קויפמאן ובחוברת מיוחדת (ברסלא תר"ם). ההוצאה הזאת כוללת שתי נוסחאות: האחת היא ע"פ כ"י סאראוואל הנ"ל והיא מסכמת ברובה עם הדפוסים הקודמים מלבד ההוספות הנ"ל שחסרות בה ומלבד שאר שינויים, והנוסחא השנית לקוחה מכ"י מינכן סי' 5, ואמנם הנוסחא הזאת נדפסה כבר קודם זה עם תרגום אשכנזי ע"י החכם הנוצרי שענפעלדער בספרו Die Klagelieder des Jeremias nach rabbinischer Auslegung (מינכן 1887) מבלי שידע כי מחברו הוא ר"י קרא. עוד שוה עם הנוסחא השניה הזאת הפירוש שנדפס בחמש מגלות מהד' יפה (פראג תרכ"ז) ושנעתק מעל חומש איגר כ"י רק כי גם פה נשמטו הלועזים. ולפני בעל הפירושים על אסתר רות ואיכה שהו"ל יעלינעק מכ"י המבורג 32 (לפסיא תרט"ו) היו שתי הנוסחאות גם יחד (עי' מחברתי „תהלה לדוד", ווארשא תרס"ב, ע' 17). הנוסחאות האלה מתאימות ע"פ הרוב אבל יש גם סתירות ביניהן כמו למשל וירדנה א' י"ג מפרש בנו"א „ושלט ורומה לו ה' ירד לי בגבורים" ואמנם בנו"ב מפרש „וידבקנה בעצמותי כמו וירד על הכרובים ועל התמורות את הזהב וכן בלשון המשנה הרודה פת בתנור פירוש המדביק פת בתנור", מלת נשקד א' י"ד מפרש בנו"א „ניבטא (?) כמו קם מסקד בההיא חיוויא בבראשית רבה" (ועי' בהערות באבער), אמנם בנו"ב מפרשו נכתב ונחתם, ואח"כ מביא פירש"י ואומר עליו „ויש נימנום בדבר". — הבאור השני שנקרא עליו שם הר"י קרא בפירוש הוא אותו למגלת קהלת אשר נדפס ע"פ כ"י סאראוואל ע"י איינשטיין באוצר טוב (הנספח למאגאצין) שנת 1886. בכ"י זה מגיע הפירוש ע"ד י"א ב' וכתוב בסופו „עד כאן מצאתי מפירוש ר' יוסף קרא ע"ה". הפירוש הזה מסכים עם הנדפס בחמש מגלות ד' יפה הנ"ל (ושנויי הנוסחאות נרשמו ע"י איינשטיין) ואמנם פה הוא מגיע רק עד ד' י"א וגם נשמטו בו הלועזים. — מלבד שני באורים אלה ישנם עוד שנים אשר אם גם לא נקרא עליהם בפירוש שם ר"י קרא אבל אין כל ספק כי הם ממנו, האחד הוא באור לרות בחמש מגלות הנ"ל כי כל מה שבא בהפירושים מהד' יעלינעק על שם „ר' יוס" היינו ר"י קרא ומצאו פה, ועוד יש פה ביטויים מיוחדים לו לברו כמו א' כ"א: ומסורת זו תפוש בידך כשתמצא בי"ת אחר ענייה הוא לשון עדות... ומקום שלא תמצא בי"ת הוא לשון ענייה... כך מצאתי במחברת דונש (וכזה גם לחבקוק ב' י"א; ובסגנון זה גם לשופטים י"ט כ"ה ולאיכה א' י"ב בנו"ב); א' כ"ב: ודרך זה תפוש בידך בכל כ"ד ספרים בכל מקום שתמצא שכופל דבר אחד שני פעמים הראשון לספור מעשה והשני פת' וכו'. גם מתאימים באוריו פה עם הרבה כאלו לספרים אחרים, השוה למשל א' ט"ז (למלת ולא תכלימוה) עם שופטים י"ח ז' (ואין מכלים), ג' ח' עם שופטים ט"ז כ"ט ועם אויב א' י"ח (למלת ווילפח) וכדומה. השני הוא הבאור לאסתר מהד' יפה כי גם פה מצאו הפירושים על שם „ר' יוס" שפאו פמהד' יעלינעק אם כי ביטוים מיוחדים לר"י קרא לא מצאתי פה. ובמח שנונע לבאור שה"ש נראה שאין זה מר"י קרא כי לא נמצא פה מאומה מדרכו ולשונו ובטויו אבל אולי היה מחברו שהי בארץ צרפת (עי' ג' ה') תלמידו של ר"י קרא ורמז אל רבו באמרו

לב' י"ז: „על הרי בתר, על הרי בושם כך נראה למורי וכו'" (עי' מה שהעירותי בפתרוני ר"מ בר חלבו ע' 11). — עוד חיבר הר"י קרא פירוש למשלי, שמזכירו לקהלת ז' י"ב ויש ממנו פירושים לכתובים בספר זה בפירוש רש"י (ד' א', ה' י"ד, ו' כ"ג, י"ח כ"ב) אבל לא נודע ממנו כ"י, וכן אין ספק כי פירש ספרי עזרא ונחמיה ודה"י ונמצא בכ"י מינכן 5 לדהי"א כ"ט י"א: עד כאן פירש רבינו יוסף קרא ברבי שמעון זכרונו לחיי עד ומכאן ואילך העתקתי מפירושי דברי הימים שמסר דוסא בן אלעזר וכו' מבלי שנדע אם יש ממש בדברים אלו (עי' איינשטיין ע' 239—237), אבל לתהלים ודניאל לא נמצא כל זכר לפירושי קרא.

הנה כי כן ביאר רבי יוסף קרא כמעט את כל המקרא וכבר מפאת זה הוא תופס מקום חשוב בין פרשני צרפת אבל חשיבותו תגדל עוד יותר אם נשים לב אל תכונת פירושיו, אל הדרך אשר סלל לו ובמה יבדל בהם מזולתו. ראש לכל נחוץ לברר את יחוסו למדרש רז"ל ופה נראהו צועד צעד קדימה יותר מרש"י ואומר בפירוש כי העיקר הוא הפשט ורק עליו יש לסמוך וכי הדרש הוא רק כעין נוי וקשוט „להגדיל תורה ולהאדירה" אבל באמת אין צורך בו, הלא זה דבריו ש"א א' י"ז: אך דע לך כשנכתבה הנבואה שלמה נכתבה עם פתרונה וכל הצורך שלא יכשלו בה דורות הבאים וממקומו אין חסר כלום ואין צריך להביא ראיה ממקום אחר ולא מדרש כי תורה תמימה נתנה תמימה נכתבה ולא תתחסר (צ"ל תחסר) כל בה ומהדש חכמינו כדי להגדיל תורה ויאדיר אבל כל מי שאינו יודע פשוטו של מקרא ונוטה לו אחר מדרשו של דבר דומה לזה ששטפתהו שבלת הנהר ומעמקי מים מציפין ואוחז כל אשר יעלה בידו להינצל ואילו שם לבו אל דבר ה' היה חוקר אחר פשר דבר ופשוטו ומוצא לקיים מה שנאמר אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. ואת הרעיון הזה ביטא עוד בדברים אחדים בפירושו לשופטים ה' ד' כי אחרי הביאו שם את מדרש רז"ל אשר לפיהו מוסבים דברי השירה ה' בצאתך משעיר וכו' על ענין מתן תורה ואחרי הוכיחו שאין זה אפשר לפי פשוטו הוא אומר „שאין דרך נביא בכל כ"ד ספרים שיסתום את דבריו כדי שיצטרך ללמוד אותם מדברי אגדה", וכולל כלל זה (ישעיה ה' ט'): הט אזנך וכפוף עצמך למקרא שכל מקרא ומקרא שדרשוהו רבותינו משאמרו עליו מדרש לסוף אמרו לו אין מקרא יוצא מידי פשוטו שאין לך מדה יתרה במקרא יותר מפשוטו... וכן שלמה אמר הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי ופת' אע"פ שמצוה עליך לשמוע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי לנופו של דבר להעתם לא נאמר אלא לדעתי (ועי"ע שם א' י"ח). ועוד ראוי להעיר על דבריו לש"א א' כ' אחרי פתרו שם את דברי המקרא ויהי לתקופות הימים ותהר חנה ותלד בן כי פירושם כשהגיע לסוף שנה כבר נתעברה חנה וילדה בן הוא אומר: ווודע אני שיליזו על פתרון זה כל בעלי אגדה ותלמוד שלא יניחו מה שפתרו רבותינו בראש השנה ובכמה מסכתות וילכו אחרי פתרוני אך המשכילים ישכילו לנתיבות הקרייה להעמיד דבר על האמת. הנה כי כן רק הפשט הוא לפי דעתו אמת, ולכן נראה אצלו ג"כ כי לפעמים רומז רק כי יש מדרש לכתוב זה אבל אונו מביאו כי יהשבו מבלי תועלת. כן למשל אחרי פתרו את הכתוב בש"ב י"ב ל' ומשקלה ככר זהב ותהי על ראש דוד לפי פשוטו כי דוד שאמר על עצמו ונחת

קשת נחושה זרועותי היה יכול לסבול על ראשו עטרה כזו הוא מוסיף: וכדבר אגדה דורשין פנים אחרות ואין מתיישבין על לב ואשיב את ידי ואחדל שיהיו דיותין נשפכין וקולמוסין נשברין בלהג הרבה (ועי' צפה"ב ט"ו 171), או לאיוב י' ט"ו: כך חיברתי פרשה [זו] לפי פשוטו של מקראות ובבראשית רבה ראיתי... ולא יכולתי ליישב המדרש על פשוטו של מקראות ונמנעתי מלכותבו. ולא רק את מדרשי רז"ל דוחה אמנם גם פירושים אחרים אם מתנגדים להפשט, עי' למשל ירמיה ח' כ"ג; ראיתי בפתרוני הפותרים הצרי אין בגלעד שפותרין מקרא זה על אליהו שהיה מתושבי גלעד וגם על בתו של יפתח [1] ואין הדבר מתיישב על אפניו כלל כל עיקר לפי פשוטו של מקרא... על כן נתתי את לבי ליישב המקראות על ישובו ועל ועל פשוטו. אמנם במקום שאי אפשר בשום אופן למצוא פתרון להכתוב ע"פ הפשט בהכרח נוטה אחרי הדרש (מה שמצינו כעין זה גם אצל רש"י, עי' לעיל ע' XV) כמו למשל לש"א י"ז נ"ה הוא מביא שם את המדרשים היודעים על דברי שאול שאמר לאבנר בן מי זה הנער ומוסיף לבסוף: אבל על יישוב המקרא בלא מדרשו איני יכול לעמוד ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. ומן הפלא שיש גם שמפרש ע"פ הדרש מבלי כל הכרח לזה למשל כי במלת תבואתה בירמיה ב' ג' כתיב ה' כנגד בכורים ושלש תרומות ומעשר ראשון (ועי' ג"כ למשל זכריה ה' א' וכדומה), וכן ראינו למעלה כי אחרי פתרו פרשיות שלמות ע"פ הפשט הוא מביא מדרשים לפרשיות אלו (ובפרט בפירושו לישעיה) וכן מביא פשט ודרש זה בצד זה במקומות הרבה מאד ואומר כי „זה מדרשו וזה פשוטו" (עי' למשל שמות ט"ו כ"ו; יהושע י' י"ג; ש"ב א' י"ד, כ"ב ל"ח; מ"א ח' ס"ז; ירמיה י"ז ב', נ"א א'; יחזקאל א' ד', י"א א', ט"ז י"ב, כ"ח י"ז; הושע ד' י"ז; צפניה א' י"א; איוב י"ז ז' וכו' וכו'), והיה נראה לפי השקפה ראשונה כי דרך בזה בעקבות רש"י אמנם באמת יש הבדל גדול ביניהם נידון זה כבר בכמות, בחלקו להדרש אך מקום מועט לעמת רש"י שהקדיש לו חלק גדול מפרושיו (עי' לעיל סוף ע' XV) [2], ועוד יותר מזה יש ביניהם הבדל גדול באיכות כי לא נמצא את הר"י קרא אומר כי יש מקום גם לדרש גם לפשט ואינו רודף אחרי הדרש תמיד כ"א זה כל כונתו למצא פתרונים המתאימים לפשוטו של מקרא ופה לא ידע מעצור לרוחו, וידועים למשל דבריו לש"א ט' ט' ע"ד נביא ורואה וז"ל: כשהוא אומר כי לנביא היום יקרא לפנים רואה למדת כשנכתב ספר זה כבר חזרו לקרוא לרואה נביא מכלל שספר זה לא נכתב

[1] כי הכתוב הזה מוסב על ענין בתו של יפתח זה איתא גם בתענית ד' א'. ויש אצלו גם פירושים ע"פ אגדה ששמעם בע"פ, עי' למשל ירמיה ז' י"א ל"א (וכזה גם אצל רש"י עי' לעיל ע' XIX בהערה).

[2] בראש פירוש שמואל הוא אומר: „ואין רצוני לכתוב בספר זה שום מדרש של פי מדרשו (נראה שצ"ל לפי שמדרשו) רצוף ספר בפני עצמו והרוצה לקרות בו קורא" ר"ל כי יש לספר שמואל מדרש בספר בפני עצמו והוא מדרש שמואל ולכן לא יכתוב בספר זה שום מדרש, ואמנם בכ"ז נמצא אצלו גם לספר זה מדרשים למכביר ובתוכם גם ממדרש שמואל (עי' למשל הערות עפפנשטיין לא' י"ז הערה ד', ד' ח' הערה ג' וכו'), ואיך נפרנס את דבריו?

בימי שמואל שכשתחזור על כל המקרא לא תמצא שנקרא נביא רואה כי אם כאן שהוא אומר אי זה בית הרואה... ורבותינו זכרונם ברכה אמרו ששמואל כתב ספרו המאיר לארץ ישים מחשך לאור ומעקשים למישור [1].

ובכלל קשה לברר בדיוק את יחוסו של ר"י קרא לרש"י. לפי גיינר עמד קרא ברובו על רגלי רש"י וכל פירושיו הם רק כעין הוספות לפירוש המורה אבל כבר הוכיחו כי הפריז בזה על המדה, והאחרון אשר כתב ע"ז בארוכה הוא עפפנשטיין במחברתו אשר ספח לפירוש שופטים שהו"ל (ועי' מה שהעירותי ע"ז בהריווי נ"ד 150). הן אמת כי מצאנו את ר"י קרא בהרבה מקומות ולפעמים בפרשיות שלמות ובספרים שלמים (וזה נוגע ביחוד לפירוש ספר מלכים) מעתיק דברי רש"י אות באות ומלה במלה ומוסיף אך פה ושם דברי זולתו, ויש אף מקומות כאלו שמצינו אצלו „ואני אומר" או „אומר אני" או „מצאתי" והיה נראה כי הם דברי עצמו ובאמת הם דברי רש"י (עי' למשל מ"ב ט' כ"ט; ישעיה ל"ב י"ט; יחזקאל כ"א כ', כ"ט כ"א וכו' וכו') וכן מביא את דברי מנחם ודונש ע"פ הרוב כפי שמצאם אצל רש"י (עי' למשל ישעיה י"ד י"ט; ירמיה ו' ט', י"א י"ט; יחזקאל ו' ט' וכו') וכן דברי אגדה וספר יוסיפון (חגי א' ב', ופה אצל רי"ק בארוכה יותר ממה שאצל רש"י) ודברי רבינו סעדיה (זכריה ו' ו') וכדומה. אבל מצאנו גם כי אינו נושא פנים לרש"י ולפעמים מדבר עמו קשות ובפרט לספר מלכים היינו לאותו ספר אשר בו נסמך ביותר עליו, עי' הדוגמאות אצל עפפנשטיין ע' 15 ממ"א א' כ"א: אינו אלא טועה; שם ז' ל"ג: והוא מעות הישרה לכל שתורת אלהיו בלבו ומהפך דברי אלהים חיים ומטעה כל ישראל אחריו וכדומה (ועוד לישעיה ב' כ', י"ח ב' וכו') ובכל אלו המקומות הכונה לרש"י. ויש שמביא את רש"י בשמו ויש שמביא את פתרוניו בשם שמעתי או ויש פותר וכדומה, ויש גם שהשפיע אולי ר"י קרא על רש"י. ונראה כי גם פה אין מתכונת אחת לפירושי קרא ויש ספרים שנמשך בהם ברובו אחרי רש"י (וזה מלבד במלכים עוד בפרט לאיוב) ויש ספרים שעומד בהם יותר על רגלי עצמו כי בדורות הקדמונים היתה נידון זה קנה מדה אחרת מאשר אצלנו ואם היו פירושים אשר מצאו חן בעיניהם אז לא טרחו לברא חדשים והסתפקו במה שהיה לפניהם ואותם הכניסו לתוך פירושיהם מבלי קרוא בשם את מחולליהם, אבל על כל פנים ר"י קרא הוא מפרש אשר יש לו חשיבות יתרה מצד עצמו.

החשיבות הזאת מתבלטת גם בהכללים אשר ברא לבאר על ידם את דרכי המקרא. לכל לראש הוא הכלל כי הכתוב מקדים לפעמים דברים שלכאורה נראים כמיותרים כדי שיובנו על ידם דברים שיבואו אחר כך, וקרא משתמש פה במליצת „לשבר את האזן" (בראשית כ"ן ט"ו; ש"א א' ג' וכו'; ועי' לעיל ע' XVI ה' 1) או „אל תתמה" (שופטים א' ט"ז, ב' י"ז, ד' י"א; איוב א' ד' וכו') ולפעמים בשניהם יחדיו, למשל ש"א י"ג כ"ב: ותמצא לשאול וליהונתן בנו, זה מן הדברים

[1] המלים „ישים מחשך לאור ומעקשים למישור" נמצאים עוד ליהושע י"ז ה' ולשופטים ח' י"ח. ויש להעיר כי לשופטים ב' ו' הוא מחויק בדעת חז"ל (מבלי הזכירם) כי שמואל הנביא כתב ספר שופטים, אמנם בשני מקומות (י"ג י"ח וי"ז ו') נמצא בסתם: והנביא שכתב את הספר.

שמשברים את האזן שלא תתמה כשאתה מניע למטה בענין שכת׳ ונושא כליו ממותת אחריו ותאמר במה המיתן לפי שהיה לו חרב. כן הציע כלל נכבד מקל את הבנת המקרא כי בכל מקום שאתה מוצא שמותם של שני דברים זה אצל זה אתה מוצא בצדם פירוש של שניהם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון (ויקרא כ״ו מ״ד) או כי יש דברים סתומים בתחלתן ופתרונן בצדיהן (שופטים ה׳ כ״ד; ש״ב כ״ב ט״ז; ישעיה ג׳ א׳ י״ג ורק בכ״י קירכהיים ולא בד׳ לובלין), ח׳ ט״ו, ל״ד ו׳; יחזקאל ל״ח ז׳; הושע ב׳ ז׳; יואל א׳ י׳, ג׳ ג׳; זכריה י״א י״ז וכו׳) למשל „חרב לה׳ מלאה דם הודשנה מחלב ולא פירש מאיזה דם נתמלאה ומאיזה חלב הודשנה. הילך פירושו בצדו מדם פרים ועתודים נתמלאה ומחלב כליות אלים הודשנה״ או למשל שדד שדה אבלה אדמה (יואל א׳ ז׳) „כשהוא אומר שודד שדה איני יודע ממה שודד כשהוא אומר אבלה אדמה איני יודע ממה אבלה הרי פתרונו בצדן מה שאמרתי שודד שדה כי שודד דגן ומה שאמרתי אבלה אדמה פתרונו מפני שהוביש תירוש״ וכדומה. ומשאר כלליו ראוים להזכר כי כשעתיד המקרא לכפול שני דברים כופל שני תיבות כמו אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר שפתרונו אנכי הוא שמוחה פשעיך למעני ואנכי הוא שלמעני חטאתיך לא אזכר (יהושע כ״ב כ״ב), כי בכל כ״ד ספרים כשהכתוב שונה עליו וכופלו תמצא שמקצר הכתוב את דבריו או בפעם ראשון או בפעם שנית ואם קיצר בפעם ראשון הוא חוזר ומלמדך בפעם שנית מה שחיסר בראשונה (שופטים י״ג י״ב), כי אחרי הלשון שתופס המקרא בו בלשון מסיים (ירמיה ו׳ ג׳: אליה יבואו רועים... רעו איש את ידו), כי יש כתובים שהם סתומים במקום אחד ומתפרשים במקום אחר (יהושע י׳ י׳, וזה מברייתא דל״ב מדות), כי יש כתובים המקצרים לשונם כי „סמכו על אנשי לבב הקוראים בהם שיבינו בדבר״ (יהושע י׳ כ״א; שמואל א׳ כ״ד י״א, ב׳ כ״ד א׳; מ״א כ״ב כ״ד; יחזקאל ל״ד ל׳ וכו׳) וכדומה. ויש כללים מכוונים לא לכל המקרא כ״א ביחוד לאיזה מחלקיה היינו לספרי הנביאים ונבואותיהם והוא אומר למשל כי דרך הנביאים להיות כוללים עצמם בתוכחה (ישעיה א׳ י״ח) וכי „כל פורענות שמתנבאים על האומות מרגיש הוא בעצמות הנביא״ (שם ט״ו ה׳) ומפני זה אומר הנביא לבי למואב יזעק כי הקב״ה אומר לו „אתה הנביא דע כי מופת נתתיך לעם פלוני כאשר תעה לבבך כן עתידין לתעות בבוא אליהן צרה וצוקה כאשר אחזתך פלצות כן יבעתום״ (עי׳ ישעיה כ״א ד׳). ועוד „מידה במקרא אין לך נביא ונביא שהכה את ישראל בדבר תוכחתו שכו בלשון אתה מוצא רפואתו בצדו כמו ישעיה שקינתר את ישראל בלשון קשה הוא חזון חזר וריפאן בדברו אשר חזה על יהודה וירושלם״ (ישעיה ב׳ א׳; ועי׳ הושע ב׳ א׳, מיכה ב׳ י״ב), וכל מקום שאתה מוצא שמדבר הכתוב בפרענותן של רשעים אתה מוצא בסמוך שכרם של צדיקים דוגמת הפורענות (ישעיה ד׳ ב׳, כ״ב כ״ג, ועי׳ ל״ג כ״ג), וכן בכל מקום שאתה מוצא הפסקה בתוכחה ופרשה שאחר הפסקה מדבר בנחמה דע שהנחמה בא לרפאות תוכחה של מעלה (ישעיה א׳ י״ח כ״ו), כי בכל דבר שמגנה בע״ז מקלס להקב״ה (ירמיה י׳ ח׳) וכדומה. וכן יפה הערתו לשופטים ה׳ כ״א כי נחל קדומים הוא שם מקום „ואל תשיבני לומר היכן מצאנו מקום ששמו קדומים אומר אלף מקומות תמצא בארץ ישראל שלא נימנו בספר יהושע לפי שלא מנה יהושע אלא העיירות העומדות

על הגבולין וכשהוצרך הכתוב להזכירו הזכירו לצורך השעה אע״פ שלא נמנה בספר יהושע״, וכן מה שאומר שם י״ז א׳ כי נסמכו פרשיות ט״ו וי״ז בשופטים „על פי הכסף הרע ששוה כאן אלף ומאה כסף של דלילה ואלף ומאה כסף של פסל מיכה ששניהן כסף של פורענות״.

ולא לבד נמצאים אצלו כללים בדרכי המקרא כ״א גם בדרכי הלשון ושמושה כמו כי הוא מלשון המקרא לקרא לעיר שאדם דר בו עירו (ש״א א׳ ג׳), כי בכל מקום שיאמר העיר ובנותיה כיון לכל ערי הפרזות הנחשבות על שם עיר פלונית כמו את חברון ואת בנותיה ומפני זה בת ציון היא ציון ובנותיה (ישעיה א׳ ח׳), כי כל לשון חסיון לשון כיסוי הוא (שופטים ט׳ ט״ו; ישעיה כ״ה ז׳), כי יש הגיון של שמחה ויש הגיון של אבל (ישעיה ט״ז א׳), כי כל בעד אינו אלא כנגדו ובפניו (איוב א׳ י׳) וכדומה כללים למכביר. הוא מצא בחכמתו כי יש שרשים מתהפכים בכונתם אשר בבנין אחד מורים לשון חיוב ובבנין אחר לשון שלילה וקורא להם „עיקר ועיקור״ (שופטים י״ד ט׳; ישעיה י׳ ל״ג; איוב י״א ו׳, י״ד כ׳) [1] ופעם אחת קורא להם „הן ולאו״ (ש״א י״ז ל״ט; ויואל ללכת, פתרונו וימאן ללכת באותן כלים וזהו מן התשובות המשמשות הן ולאו כמו ושרשך מארץ החיים שפתרונו ויעקרך ובו בלשון הוא אומר וישרש יעקב וכו׳). הוא מקפיד על סדר הפרשה והילוכה (ישעיה מ״ב א׳) ועל חיבור המקראות (יחזקאל ל׳ י״א; איוב י׳ ט״ו, י״ז ט׳, כ״ג ט״ז, ל״ה י״א, ל״ט ה׳; ועי׳ עפשטיין בהחוקר א׳ 31) ומעיר הרבה פעמים על כפל מלה בכתוב (איוב ג׳ י״א כ״ה, ד׳ י״ח, ה׳ א׳ כ״ב, ל״ט ח׳ י״ב וכו׳). הוא מבחין בין לשון המשנה (איוב כ״א י׳ כ״ד) ולשון התלמוד והמדרש (ישעיה ט״ז ז׳, מ״ז ח׳; יואל א׳ י״ז) וקורא לזה האחרונה גם לשון חכמים (איוב מ׳ י״ז). בהתרגומים השתמש הרבה מאד והיה לפניו בנגוד לרש״י גם תרגום ירושלמי (שופטים ה׳ כ״ח; ש״ב י״ז י״ט). הרבה פעמים פתר לפי הענין (עי׳ למשל ש״א ג׳ י״ג) וכרש״י אומר גם הוא במקום שלא ידע „אין בידי לפרש״ (ש״ב ח׳ י״ח; ישעיה ג׳ כ״ד, כ״ב כ״ד; יחזקאל כ״ב ה׳), גם היו לפניו נוסחאות שונות במקרא (עי׳ ירמיה כ״ה י״ג; יחזקאל ה׳ ט׳) וראוי להביא פה דבריו ליהושע ט׳ ד׳: וילכו ויצטידו, נעשים צירים שלוחים לאנשי מקומן... ויש ספרים שכתוב בהן ויצטיידו עשו כל לחם צידה (שלהם) יבש... אילו ואילו מביאין ראיה לדבריהם ולא הכריעו אלו את אלו גם בדבר הזה אין לברר הנכוחה זולת אלהינו אבל לבי נוטה אחרי הספרים שכת׳ בהם ויצטיידו מדבר הלמד מענינו וכו׳. ביחיעותיו בדקדוק לא עלה ר״י קרא על רש״י ולכן אין מן הצורך להרבות דברים על זה בשגם כי כבר נאסף כל אשר נמצא בפירושיו מענינים הנוגעים לדקדוק הלשון (עי׳ ביחוד ליטטמאן ע׳ 26—20) ונסתפק בזה להעיר רק הערות אחדות. הר״י קרא סומך עצמו הרבה על הטעמים וכמעט שאין אצלו פירוש המתנגד אליהם (עי׳ למשל שופטים ו׳ כ״ה, י״ב ד׳, י״ג י״ח; ירמיה ט׳ י״ב, כ״ח א׳ וכו׳) וכן סומך עצמו על נקוד המלות (עי׳ למשל הושע י׳ ח׳, י״א ז׳; עמוס ט׳ י״ג; איוב ה׳ ד׳, י״ד ח׳ וכו׳). ועוד זאת כי נראה גם אצלו (עי׳ לעיל ע׳

---

[1] ואחר זה נתקצר המובן הזה לעיקור בלבד, עי׳ מחברתי Un Commentaire sur Job, etc. ע׳ 29, וע׳ ג״כ פרשנותא לגייגר ע׳ 31.

XVII) כי קצרה לפעמים ידו לבטא במלים אחדות כללי דקדוק ולכן הוא מאריך בבאורם ומשתמש כמעט בסגנונו של רש"י [1], עי' למשל דבריו לשופטים י"ט כ"ה (ונשנו עוד הפעם לאיכה א' י"ב נו"ב): ויתעללו בה תרג' ואיתלעבו בה כמו ויהי מלעיבים ומסורת זה תפוש בידך אם תמצא תיבת עולל תי"ו באמצע התיבה... דע שהוא לשון לעג ואם אין בו תי"ו כמו ועולל למו... דע שהוא לשון מעשה וכו'. או ברצותו לברר לש"א כ"ד י"ב את ההבדל בין צידה וציד הוא אומר: ואתה צודה את נפשי לקחתה אינו לשון צידה אלא לשון אורב כי כל לשון צידה לא תמצא בו לעולם ה"י כמו לצוד ציד להביא... אבל כל מקום שכתוב בו ה' לשון אורב הוא כמו ואשר לא צדה וכו'. או בהשתדלו לבאר כי אי אפשר שיהיה בדמך יחזקאל י"ט י' מלשון דמיון (וזה פירושו של רש"י) לפי שאז היה לו לומר בדמותך וכדומה.

כמו רש"י שם גם הוא עיניו אל הנעשה סביבו אבל במדה יותר מעטה, וממנהגי ארצו מצאתי אצלו רק מה שאומר לשמות י"ז י"א למלות וגבר ישראל: לפי הפשט הוא כן כי מי שתופס הדגל שנקרא פונדון בלע"ז (fanon) כל זמן שמרים אותו יש להם לסיעתו סימן טוב ומתחזקים למלחמה אבל כשמשפיל אותו אז אומרים כבר נצחו אותם וזה סימן לומר שינוסו ויברחו (ואמנם זה נמצא גם ברשב"ם ושם המלה הלועזית קונפנון confanon, ועי' זכור לאברהם במקומו), ועוד לישעיה א' י"ח: הפסקה שאנו קורין פרימא. לעמת זה נמצאי אצלו לועזים צרפתים למכביר [2] ולא לבד למלות נפרדות כ"א לדבורים שלמים (עי' למשל ש"א א' כ'; איוב י' כ"ב; איכה ג' י"ט נו"ב). עם זה נמצא אצלו הרבה לועזים אשכנזים (יהושע י"ז י"ח; שופטים ט' מ"ו, ט"ז י"ג; ש"א י"ג כ"א, י"ז ו'; ש"ב ז' ח'; מ"א ח' כ', י' כ"ח; ישעיה ג' כ"ג; ירמיה ב' כ"א; יחזקאל כ"ג ט"ו, כ"ו י' י"א כ"ד) [3]. וכן נמצא בפירושיו פתרונים בלשון כנען (שופטים ח' כ"ו; ישעיה ג' י"ח כ"ב, כ"ח ד'; הושע י' ז'), אבל אין ספק כי נתוספו ע"י תלמידיו מארצות הסלבים (עי' פרשנדתא ע' 33 ופלטת סופרים מחלקה אשכנזית ע' 20, ועי"ע היהודים ושפת הסלאווים להרכבי ע' 53—48).

פירושים לתשובת המינים לא נמצא בבאורי ר"י קרא אף שידענו כי התוכח עמהם והוא כנראה הראשון שיסופר ממנו כזה [4] אבל על כמה מפירושיו אין ספק

---

[1]) ולפעמים מעתיק כללים כאלו מלה במלה מרש"י כמו לשופטים ט"ו ד' ע"ד החילוק בין נִיפָן לנִיפָן, ר"ל בין קל להפעיל (ועי' ג"כ איכה ב' ה' נו"ב).

[2]) בחמש מגלות מהר' יפה נשמטו כפי האמור הלועזים.

[3]) ועי' עוד ליחזקאל כ"ג כ"ג: פקוד ושוע... שם אומה... ולפי שאומר הכת' על כשדים נראה שהם כמו בייוור"ש שונים"ו (צ"ל שכם"ו) שהם נחשבים למלכות אשכנז וכו'. האם אפשר לומר מזה כי התלמיד שסדר את הפירוש ליחזקאל היה מוצאו מארץ אשכנז?

[4]) מדברי ויכוח שלו באו בספר יוסף המקנא ג' סימנים: א) סי' כ"ד לבראשית מ"ח י"ח: פקרו שכל את ידיו והקרא השיב כי לכך א"ל יוסף לא כן אבי (ממזרח וממערב ד' 24). הנה פה לא נזכר שם ר' יוסף אבל הוא מפורש בהדר זקנים כ"י בודלינא (הובא בריווי מ"ט 35): שאל מין אחד לר' יוסף קרא היכי עשה יעקב שתי וערב והשיב לו משום הכי אמר לו יוסף לא כן אבי וכו', ואמנם בכ"י מינכן של מנחת יהודה איתא זה

שהם מכוונים כנגדם כמו בפרשו ישעיה מ"ב א' על כרש ולא על מלך המשיח וכן נ"נ י"ב על ישראל (ולהפך מזה מפרש ויצא חטר על מלך המשיח). וכן רמז אליהם בבאורו לדברים י"ד א': בנים אתם לד' אלהיכם, ואם מת אביכם אין לכם להתגודד ולעשות קרחה ולהצטער יותר מדאי כי אינכם יתומים בכך שהרי יש לכם אב גדול חי וקיים יתברך שמו אבל גוי שמת אביו אין לו אב שיוכל לסייע בעת הצורך כי אביו הנשאר לו של עץ ואמו של אבן כדכתיב אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני עליהם לבכות ולהתגודד ולקרח ולהוציא עיניהם.

סגנונו קל ויפה ופירושיו על הרוב מתקבלים על הלב ולא למותר יהיה, אחרי כי פירושיו אינם נפוצים במדה הראויה, להעיר פה על אחדים מפתרוניו לכתובים אשר נחזה בהם איך הפליא לראות נכוחה ולחדור לתוך עומק פשוטו של מקרא. כן יפה באורו מדוע שם אברהם נעקר לגמרי ושם יעקב לא (לבראשית י"ז ה') „ראברהם היה לו שמו הראשון קודם שנימול דהיינו בגיות לא יזכר שם גיות כלל וביעקב לא יעקר שם יעקב לגמרי שלא יתקיימו דברי עשו הרשע שאמר הכי קרא שמו יעקב וגו' ואילו לא היה קורין אותו יעקב כלל היו סבורים שנמנעין לפי שהוא לשון גנאי ולשון עקיבה", או פירושו לל"ז ג' שהובא אצל הרשב"ם: „הלא אחיך רועים בשכם, במקום סכנה שהרגו אנשי המקום". חק ומשפט שנזכר ביהושע כ"ד כ"ה אינם החקים שבתורה כ"א לפי פשוטו של מקרא הנאי שקיבלו עליהם לקבל עליהם אלהותו מרצונם וזה נכתב שלא יהיו כופרין בו עולמית. אין מכלים דבר בארץ בשופטים י"ח ז' פתרונו אין אדם משיב פני חבירו ריקם וראיה מש"א ב"ה ז' ששלוחי דוד אומרים אל נבל ולא הכלמנום שעל כרחך גם פה פתרונו לא השיבונו פניהם ריקם מכל מה שבקשו לנו „שאם תאמר לא הכלמנום לא ביישנום לדבריך היה נבל יכול להשיבם וכי מפני שלא ביישתם אותם אתם מבקשים שכר על כך הכל שאינו מבייש את חבירו מבקש לו שכר אלא על כזרחך לא הכלמנום לא השיבונו פניהם כשהיו צריכים לשום דבר כל ימי היותם עמנו וכו'". הנביאים נקראו לפי שמואל א' ט' ט' רואים „בדורות הראשונים שהיו מגידים לאיש ואיש כמעלליו ומראין לו עון שעתיד לקרותו בכך ומשיבים אותם מרשעם... אבל משרבו החוטאים... וישלח ה' ביד כל נביא וכל חוזה לאמר שובו נא מדרכיכם הרעים... חזרו לקרא אותם נביאים על שם שמוכיחין לישראל כי נבואה הוא לשון דיבור ולשון תוכחה כמו בורא ניב שפתים". לישעיה ז' א' למלות ויהי בימי אחז הוא אומר כזה: „מתחלת הספר עד בשנת מות המלך עזיהו היה מתנבא בימי עזיהו... ומשנת מות

בשם ר' שמואל קרא שלא נודע ממקום אחר (עי' מונאטסשריפט 1881 ע' 22 ועי' לעיל ע' XXV בהערה); ב) סי' ע"ו לישעיה ה' י"ח: שאל גלח אחד לר' יוסף קרא מפני מה אין לכם כישכושים א"ל בא עמי וכו' (ריווי א' 239, בית תלמוד ג' 14); ג) סי' ע"ו לישעיה ו' ו': קדוש קדוש קדוש מכאן פוקרים לומר שלש רשויות והשיב הקרא יפה אמרת לכך אמר ישעיה אוי לי כי נדמיתי וכו' (ריווי ג' 31), הנה גם פה לא נזכר שם ר' יוסף. — חוץ מזה איתא עוד בהדר זקנים כ"י פפד"מ לבראשית מ"ט י': שאל מין אחד לר' יוסף קרא כאן נרמז יש"ו בר"ת יבא שילה ולו וכו' (עי' בספרו של אחי הנ"ל Schiloh ע' XXV.154, ועי' ריווי מ"ט 34).